

UDK 37.016:94
272-722.51Stepinac, A.
322(497.1)“1946”
<https://doi.org/10.53745/ccp.46.90.6>
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 28. veljače 2022.
Prihvaćeno za objavljivanje: 16. svibnja 2022.

AKTIVNO UČENJE NA PRIMJERU MONTIRANOG SUĐENJA ZAGREBAČKOM NADBISKUPU ALOJZIJU STEPINCU 1946. GODINE

Mladenko DOMAZET

Filozofski fakultet u Splitu
Poljička cesta 35, 21 000 Split
mdomazet@ffst.hr

Rad obuhvaća primjere aktivnog učenja na temu montiranog procesa protiv zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca. Ta se tema može obraditi kao izborna tema u okviru domene Društvo s konceptima kronologije, kauzalnosti, prostora, perspektiva, kontinuiteta i promjena, interpretacije i istraživanja, usporedbe i sučeljavanja temeljem Kurikuluma nastavnog predmeta Povijesti iz 2019. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *montirano suđenje, nadbiskup Alojzije Stepinac, predmetni Kurikulum nastavnog predmeta Povijesti 2019., poratni komunistički režim.*

Uvod

Kurikulum nastavnog predmeta Povijest (2019.) u svrsi i opisu predmeta između ostaloga polazi od toga »da učenici razvijaju temeljne vještine povezane s postavljanjem pitanja o izvorima, razmatranjem konteksta, sagledavanjem događaja iz različitih perspektiva, preispitivanjem gledišta i zaključaka te oblikovanjem mišljenja na utemeljenim pretpostavkama«. Također predmetni Kurikulum nastavnog predmeta Povijesti predviđa obrađivanje dviju izbornih tema tijekom nastavne godine, a koje učitelj može izabrati s popisa preporuka izbornih tema ili sam osmisliti temu u skladu s domenama kurikuluma te oblikovati odgojno-obrazovne ishode s pripadajućim nastavnim aktivnostima i ciljanim rezultatima učenja. U izbornim temama naglasak se stavlja »na aktivno učenje, istraživanje, rješavanje

problema, konceptualno i proceduralno znanje te razvoj metakognicije«, a među preporukama za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda također je navedena i tema: »Montirani sudski procesi u 20. i 21. stoljeću.«¹

Jedna od mogućih izbornih tema može biti montirano suđenje zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu 1946. godine, u kojoj učenici mogu raditi na različitim povijesnim izvorima i operirati informacijama na različitim kategorijama znanja i kognitivnih procesa. Usvajanje i razumijevanje nastavnog gradiva polazi od potrebe njegova produbljivanja, povezivanja, kontekstualiziranja i problematiziranja, razvijanja kritičkog i kreativnog mišljenja, odnosno, kreiranjem poticajnog okruženja od strane nastavnika za takav rad.²

Dokumenti koji pružaju uvid u cjelovit tijek sudskog procesa protiv nadbiskupa Stepinca potječu iz Odvjetničke pisarnice dr. Ive Politea (izvornici, ovjerene kopije, prijepisi, izvođi iz spisa i dr.), pohranjeni u Hrvatskom državnom arhivu i objavljeni 1996. godine.³ Usto su objavljene brojne karikature iz dnevnog tiska ili satiričkog tjednika *Kerempuh*, fotografije sa suđenja i tekstovi iz dnevnog tiska koji su izvještavali o suđenju protiv nadbiskupa Stepinca. Samim time dostupnost povijesnih izvora temi daje adekvatan nastavni materijal pomoću kojeg učenike upućujemo na rekonstrukciju samog događaja, i to s kumulativnom obradom teme.⁴

U tom pogledu proces učenja odvijao bi se postavljanjem otvorenih, divergentnih i istraživačkih pitanja, što je ključno za učinkovito otvaranje teme, te usmjeravanjem procesa učenja prema konceptualnom razumijevanju i uključenosti učenika u konstruiranje znanja i stvaranje vlastitih zaključaka.⁵

---

¹ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* (2019. godine), str. 1–4. Preporuka izborne teme Montirani sudski procesi u 20. i 21. stoljeću predviđena je u općoj gimnaziji za 4. razred (96 sati), domena Društvo.

² Isto. Usp. Snježana KOREN, *Čemu nas uči povijest*, Zagreb, 2014. str. 76–105. Rona BUŠLJETA – Vjera BRKOVIĆ, »Strategije za poticanje kreativnosti u nastavi povijesti«, *Nova prisutnost*, god. 17, br. 3, Zagreb, 2019., str. 611–622. Polazi se od intencija suvremene metodike nastave povijesti.

³ Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, »Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca I. dio«, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, god. 2, br. 1, Zagreb, 1996., str. 45–46. U fondu su sačuvani gotovo svi materijali koje je Politeo kao branitelj nadbiskupa Stepinca prikupio, obradio i smisleno grupirao za obranu. Među ostalom literaturom o suđenju nadbiskupu Stepincu mogu se koristiti i drugi naslovi koji objavljuju dokumente, primjerice, Juraj BATELJA, *Sluga Božji Alojzije Stepinac: spomen-zbirka iz ostavštine sluga Božjega Alojzija Stepinca*, Zagreb, 1995.; Vjekoslav RANILOVIĆ, *Nevin a osuđen: istina i dokumenti o kardinalu dr. Alojziju Stepincu*, Koprivnica, 1998. i drugi (pogledati: Katalog, KARDINAL ALOJZIJE STEPINAC, Izložba tiskanih izdanja i bibliografije, Zagreb, 2008.).

⁴ Usp. Tomislav JONJIC, »Kako je stvarana negativna slika o nadbiskupu Stepincu i Crkvi«, *Stepinčev zbornik. Kardinal Alojzije Stepinac – svjedok vremena i vizionar za treće tisućljeće*, Zagreb, 2009., str. 62–77.

⁵ Usp. Valerija TURK-PRESEČKI, »Istraživačka pitanja u nastavi povijesti«, *Metodički paket za poučavanje povijesti*, Zagreb, 2021., str. 76–77.

1. Koncepti: kronologije, kauzalnosti, kontinuiteta i promjena

Očekivani ishodi: Učenici će na lenti vremena navesti događaje od uhićenja nadbiskupa Stepinca do izricanja presude. Učenici će analizirati brzinu i kratkoću vremena u odnosu na slijed tijeka suđenja.

Učenike se uvodi u kronologiju montiranog suđenja protiv nadbiskupa Stepinca s referentnim točkama od njegova uhićenja do objave presude, koji je sveden na 24 dana. Fokus se stavlja na spajanje sudskog postupka protiv nadbiskupa s onim protiv Eriha Lisaka, Ivana Šalića i ostalih u jedinstveno krivično djelo, što pokazuje kako poredak vremena nije nimalo irelevantan, s obzirom na to da je suđenje protiv Stepinca inkorporirano u ranije započet postupak i nastavljeno kao deseti dan glavne rasprave (30. rujna 1946.). Odnosno, rasprava protiv nadbiskupa Stepinca završena je 8. listopada 1946., a presuda objavljena 11. listopada 1946. godine.⁶

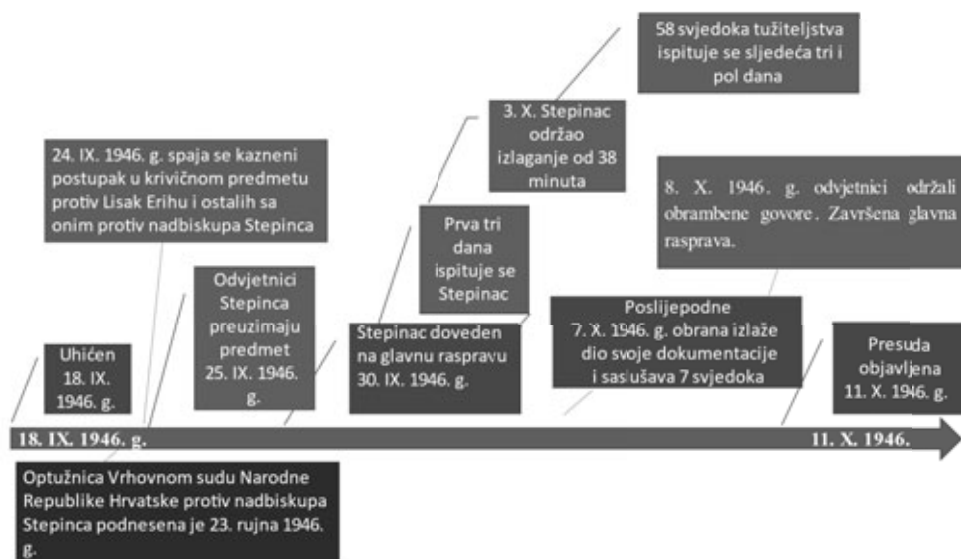
Međutim, takva brzina i kratkoća vremena postaje simptomatična i po slijedu događanja u sudnici od 30. IX. do 8. X. 1946. jer pokazuje očit nesrazmjer između vremena iznošenja optužbe, ispitivanja Stepinca i saslušanja 58 svjedoka tužiteljstva za razliku od vremena obrane Stepinca, koja je svedena tek na jedno poslijepodne sedmog dana suđenja, kada se uspelo predočiti dio dokumenata i omogućilo saslušati svega sedam od predloženih 35 svjedoka obrane, da bi sutradan, 8. X. 1946. godine odvjetnici održali obrambene govore.

Pored toga, Stepinčevi odvjetnici dr. Ivo Politeo i dr. Natko Katičić imali su svega 14 dana za paralelne radnje prikupljanja dokumenata i njihove obrade, osporavanja optužnice te naposljetku sudjelovanja u glavnoj raspravi (zapravo, koliko je preostalo do kraja postupka nakon njihova preuzimanja predmeta 25. IX. 1946.). I dozvolu tek za jednokratni razgovor 27. rujna 1946. sa svojim branjenikom u trajanju od jednog sata.⁷

S takvim kronološkim pristupom učenici dobivaju preglednu sliku vremenskog slijeda samog suđenja s referentnim točkama, što je nužno za stvaranje veza i utvrđivanja kauzalnih suodnosa među njima u daljnjoj organizaciji povijesnog znanja. Utvrđivanjem ključnih datuma postavlja se okvir za razumijevanje tehničkih obilježja pod kojima se odvijalo suđenje protiv nadbiskupa Stepinca.

⁶ Usp. Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, »Dokumenti obrane I.«, str. 45–46. »Već 18. rujna nadbiskup je pritvoren, saslušan je 18., 19., 20. i 23. rujna i točno nakon sedam dana, predviđenih da se protiv njega provede krivična istraga. Na prijedlog javnog tužioca Jakova Blaževića Vrhovni sud NRH donio je 24. rujna 1946. rješenje br. K I 2389/45-5 prema kojem spaja se kazneni postupak u krivičnom predmetu protiv Lisak Eriha, Šalić Ivana i družine (čija je glavna rasprava započeta 9. IX.) s kaznenim postupkom u krivičnom predmetu protiv Stepinca. (...) Tako pripremljen sudski proces protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca započeo je već 30. rujna 1946., odnosno nastavljen je kao deseti dan glavne rasprave i to odmah ispitivanjem nadbiskupa Stepinca, koje je potrajalo do 3. listopada. Rasprava je završena osmog dana (8. listopada), a presuda je objavljena već 11. listopada 1946. Svih je osam dana proteklo u predočavanju dokaza optužbe, tek je poslijepodne sedmog dana, pročitani dio dokumenata koji je predložila obrana i saslušano sedam svjedoka obrane, nakon čega su branitelji održali obrambene govore.«

⁷ Usp. *Isto*, str. 47.

Primjer vremenske lente suđenja nadbiskupu Stepincu

Primjeri aktivnosti za učenike

Učenici će uz pomoć nastavnika izraditi kronološku tablicu od Nadbiskupova uhićenja do izricanja presude, koja obuhvaća datume u tom kratkom vremenskom rasponu. Kronološka tablica ujedno će predstavljati podlogu tijekom daljnje obrade teme.

Učenici potom analiziraju kronološki okvir. Primjerice: Zašto se suđenje tako brzo odvijalo? Komu je išlo u prilog, tužiteljstvu ili obrani. Objasni! U kolikoj je mjeri to moglo utjecati na ishod suđenja? Koliko je neravnomjernost vremena i saslušanih svjedoka mogla otežati rad Stepinčevih odvjetnika? Obrazloži! Zašto su Stepinčevi odvjetnici bili ograničeni na svega jedan razgovor u trajanju od jednog sata sa svojim branjenikom. Što se time htjelo postići ili onemogućiti?

Primjeri istraživačkih pitanja

- Kada su počinjale i završavale sjednice glavne rasprave tijekom dana na suđenju nadbiskupu Stepincu? Je bilo razlike u vremenskom ograničenju obraćanja tužitelja i obraćanja Stepinčevih odvjetnika?⁸
- Utvrdi po danima glavne rasprave od 30. IX. do 8. X. 1946. što se događalo u sudnici u odnosu na vrijeme koje je imalo tužiteljstvo i ono koje je imala obrana.

⁸ Od 30. IX. sjednice su trajale od 10.00 do 16.00h, a od 3. X. od 08.00 do 20.00h, odnosno u pojedinim danima i do 21.00h. Stepinčevi odvjetnici bili su ograničeni na govor od 20 minuta za razliku od javnog tužitelja koji nije bio ograničen u tome pogledu. Usp. Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Rim, 1974., str. 531–532.

– Istraži na koji je način nadbiskup Stepinac prvi put uhićen 17. svibnja 1945. Koliko je dana bio u pritvoru? Zašto nadbiskup Stepinac nije tada bio suđen? Obrazloži procjenu oficira OZNE nakon uhićenja i same istrage: »Istraga protiv Stepinca nije urodila onim rezultatima koji bi ga mogli kompromitirati u onoj mjeri da bi ga se moglo eliminirati (dakle, uništiti) kao izrazitog ustaškog saradnika.«⁹

2. Koncept prostora

Očekivani ishodi: Učenici će navesti mjesto i pojedine sudionike montiranog suđenja s pripadajućim ozračjem u sudnici. Učenici će analizirati zapise i svjedočanstva pojedinaca koji su nazočili montiranom suđenju. Učenici će interpretirati fotografije sa suđenja protiv nadbiskupa Stepinca.

Zasjedanje suda u školskoj dvorani u Kačićevoj ulici u Zagrebu omogućilo je brojnu i pomno odabranu publiku, koja je svojim aklamacijama, upadicama i smijehom popratila Stepinčeve odgovore. Od predstavnika Crkve na suđenju je bio nazočan voditelj papinske nuncijature mons. Joseph Patric Hurley sa svojim prevoditeljem dr. Dragutinom Nežićem, zatim rektor Bogoslovije dr. Franjo Šeper, ekonom Bogoslovije Rudolf Pukljak, zamjenik generalnog duhovnika Križarske organizacije don Ante Radić iz Šibenika, predsjednica Velikog križarskog sestrinstva prof. Marica Stanković i predsjednik Velikog križarskog bratstva dr. Lav Znidarčić.¹⁰ Fotografije ukazuju da je dvorana bila dupkom ispunjena, u publici su također bili domaći i strani novinari, šef Agitpropa, pripadnici sindikata, Komunističke partije i dr.¹¹

Stoga će Stepinac u svome obraćanju jasno naglasiti ozračje u kojem se odvijalo suđenje, ističući »na sve tužbe, koje su ovdje, proti meni iznesene, odgovaram, da je moja savjest mirna, makar se publika tomu smijala«¹². Lav Znidarčić kao jedan od nazočnih na suđenju navodi: »Dvorana je bila puna naručene publike koja je imala određenu zadaću. Mali broj je onih koji su šutjeli, nisu pljeskali, nisu odobravali onako kako je to trebalo javnoj optužbi, odnosno insceniranom procesu. Posebno je zanimljivo da je ponašanje suda prema tužitelju bilo tako servilno da se vidjelo kako prijedlozi i zahtjevi javnog tužitelja nemaju nikakvih ograničenja, da mu se kad god to zatraži daje riječ i da govori koliko hoće.«¹³ Usto Znidarčić također navodi: »prigodom ulaska članova suda i javnog tužitelja, naručena publika ih je ustajanjem, a najveći dio i klicanjem pozdravljao, a kada

⁹ Robin HARRIS, *Stepinac: njegov život i vrijeme*, Zagreb, 2017. str. 217.

¹⁰ Usp. Lav ZNIDARČIĆ, *Alojzije Stepinac*, Zagreb, 1998., str. 84, 117–118. Presuda Županijskog suda u Zagrebu (22. srpnja 2016.) u kojoj je prihvaćena revizija i poništena Presuda Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu od 11. listopada 1946., broj Stup. 6/1946., str. 7. također navodi sljedeće upadice tijekom montiranog suđenja: »Smrt bandi! Svi na vješala! Dolje s njima! Grobari!«, dostupno online URL: <https://sudovi.hr/sites/default/files/dokumenti/2020-09/22.7.2016.%20STEPINAC.pdf> (zadnje posjećeno 11. siječnja 2022.).

¹¹ Usp. Lav ZNIDARČIĆ, *Alojzije Stepinac*, str. 116–117.

¹² U takvoj atmosferi javni tužitelj Jakov Blažević prema nadbiskupu Stepincu koristi retoriku »lažac«, također se ne suspreže svoje objede iznositi ni u medijima tijekom trajanja sudskog procesa (primjerice u *Vjesniku* 4. X. 1946.). Dakle, tjedan dana prije presude navodi: »Ovo je suđenje ratnom zločincu, izdajici i kolaboracionistu.«

¹³ Lav ZNIDARČIĆ, *Alojzije Stepinac*, str. 118.

su ulazili optuženi, negodovali su do te mjere da ih je predsjednik suda morao opetovano umirivati«. Pored toga, dalje navodi, publici je bila zadaća da svojim poklicima, glasnim reagiranjima i upadicama pokaže »volju naroda«, a zatim utječe na odluku suda. Istodobno je naručena publika nerijetko napadala odvjetnike koji brane »zločince«. Za ljude koji su bili odvjetnici godinama nije to bilo nešto normalno, nego sasvim »abnormalno«. Potom ističe »branitelj obavlja svoju zakonom predviđenu dužnost, pa je prema tome bilo normalno da ga se poštuje, da je zaštićen od vulgarnih napada, uvreda i zahtjeva da ga se uhapsi, ukloni i osudi«¹⁴. Istodobno u takvoj atmosferi javni tužitelj Jakov Blažević prema nadbiskupu Stepincu koristi retoriku »lažac«, štoviše, ne suspreže svoje objede iznositi ni u medijima tijekom trajanja sudskog procesa, primjerice u *Vjesniku* 4. X. 1946. Tjedan dana prije presude navodi: »Ovo je suđenje ratnom zločincu, izdajici i kolaboracionistu.« Sa suđenja je sačuvan fotografski materijal koji treba podvrgnuti analitičko-interpretativnom postupku. Iz fundusa tih fotografija također se može promatrati trenutak nastajanja fotografije s obzirom na zbivanja u sudnici, što stavlja u prvi plan, a što u drugi plan, zatim koje nam fotografije nedostaju (u odnosu na kut fotografiranja), odnosno koliko sakupljene fotografije omogućavaju cjelovitost prikaza u sudnici ili uvid u pojedine detalje, nameću li pitanja koja valja povezati s drugim izvorima znanja, tko je mogao fotografirati na suđenju, jesu li poznata imena fotografa itd.¹⁵

Primjeri aktivnosti za učenike

Nadbiskup Stepinac tijekom suđenja
Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>,
pristup 20. I. 2022.

Ulaznica za ulazak u dvoranu u kojoj se odvijalo suđenje protiv nadbiskupa Stepinca
Izvor: Sluga Božji Alojzije Stepinac - *Glasnik postulature*, 3 (1996.), str. 81.

¹⁴ Isto, str. 37.

¹⁵ Usp. Robert STRADLING, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb, 2003. str. 107–117.

Gdje se održalo suđenje nadbiskupu Stepincu (grad, zgrada, ulica)? Zašto se održalo u školskoj dvorani, a ne u klasičnoj sudnici? Opišite fotografiju! Koje biste detalje istaknuli s te fotografije? Objasnite zašto ste ih istaknuli?

Tko je mogao biti nazočan u sudnici? Je li za ulazak u dvoranu trebala ulaznica?

Navedi podatke i druge karakterističnosti koje uočavate na ulaznici za suđenje!

Prokomentiraj navode kako se na Kaptolu nisu previše *jagmili* za ulaznice i prisustvovanje suđenju protiv nadbiskupa Stepinca! Zašto se strah uvukao među svećenike?

Nadbiskup Stepinac među ostalim optuženicima na montiranom suđenju.

Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>, pristup 20. I. 2022.

Tko su ostali osuđenici među kojima se nalazio i nadbiskup Stepinac? Što su komunističke vlasti htjele postići spajanjem postupka protiv nadbiskupa Stepinca s onim protiv Lisaka, Šalića i ostalih u jedinstveno krivično djelo? Zašto je određeno nadbiskupu Stepincu da sjedi uz ustaškog pukovnika Eriha Lisaka?

Nadbiskup Stepinac pred Sudskim vijećem na montiranom suđenju

Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>, pristup 20. I. 2022.

Tko je sačinjavao Sudsko vijeće? Tko je bio javni tužitelj i njegovi pomoćnici? Navedi koje su reakcije i upadice iz publike upućivali prema nadbiskupu Stepincu. Procijeni koliko su bile uvredljive i ponižavajuće za nadbiskupa Stepinca. Kako ih je tretirao predsjednik suda? Je li netko udaljen sa suđenja zbog glasnih upadica ili vrijeđanja nadbiskupa Stepinca? Kojom retorikom se koristi tužitelj Jakov Blažević prema Stepincu? Navedi primjer? Što misliš zašto su se dokumenti koje je ponudila obrana čitali prebrzo na sudu?¹⁶

Tko je osoba koja ustaje i nakloni se kada nadbiskupa Stepinca dovode u sudnicu (apostolski nuncij msgr. Joseph Hurley). Što je želio pokazati takvim činom? Izvor: <https://www.glas-koncila.hr/nadbiskup-stepinac-potresen-nepravdnim-sudjenjima-vojni-sudovi-ne-pripustaju-svjedoke-raspravu/>, pristup 20. I. 2022.

Opiši fotografiju? Što se događa u sudnici u trenutku njezina fotografiranja? Zašto svi sudionici suđenja stoje na nogama? Temeljem fotografije, možeš li procijeniti koliko je bilo sudionika na suđenju protiv nadbiskupa Stepinca? Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>, pristup 20. I. 2022.

Primjeri istraživačkih pitanja u širem kontekstu fotografija

Koje osobe prepoznaješ na lijevoj fotografiji? Kada je nastala? Gdje je fotografirana i povodom kojeg događaja? Kako objašnjavaš da je nadbiskup Stepinac u srpnju 1945. zajedno sjedio s Vladimirom Bakarićem (predsjednikom Vlade nove Narodne Republike Hrvatske) na javnoj tribini na glavnom zagrebačkom trgu, odnosno, kako tada nije bio *persona non grata* komunističkim vlastima?

---

¹⁶ Fotografije je potrebno povezati s osobnim svjedočanstvima i perspektivama sa suđenja onih sudionika koji su bili nazočni u sudnici.

Nadbiskup Stepinac i Vladimir Bakarić na svečanoj tribini, Trg bana Jelačića u Zagrebu 27. VII. 1945.
Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>, pristup 20. I. 2022.

Nadbiskup Stepinac prelistava dokumente na suđenju
Izvor: <http://stepinac.zg-nadbiskupija.hr/hr/multimedija/foto/54?showGal=9>, pristup 20. I. 2022.

Desna fotografija: Što znate o dokumentu koji je nadbiskup Stepinac proglasio krivotvorinom na sudu (izvješće Piju XII. od 18. svibnja 1943.)? Koji su bili Stepinčevi argumenti za takvo kvalificiranje dokumenta?

Analiziraj izjavu američkog vicekonzula Petera Constana, koji navodi: »Besmisleno je govoriti o postupku protiv nadbiskupa Stepinca kao o nekom suđenju. Više je bio nalik na melodramu u kojoj javni tužitelj ima ulogu junaka; predsjednik sudskog vijeća njegova je desna ruka koja obavlja najveći dio posla za koji junak dobiva aplauz; optuženik je negativac; dok publika ima ulogu pljeskača.«¹⁷

3. Koncept perspektiva

a) Karikature

Očekivani ishod: Učenici će analizirati karikature koje se odnose na nadbiskupa Stepinca nastale neposredno prije i tijekom suđenja 1946. godine.

Učenici analiziraju propagandu protiv nadbiskupa Stepinca i Katoličke crkve, koja je dosegla dotada neviđene razmjere, samo u zagrebačkom tisku od svibnja 1945. do listopada 1946. godine evidentno je preko 1400 takvih tekstova.¹⁸ Stoga odvjetnik Ivo Politeo

¹⁷ Robin HARRIS, *Stepinac njegov život*, str. 265.

¹⁸ Usp. *Isto*, str. 259–260. Također usp. Berislav JANDRIĆ, »Državno-partijska priprema javnosti za suđenje nadbiskupu Stepincu. Proglašen krivim i prije započetog kaznenog postupka. (Primjer zagrebačkog dnevnika »Vjesnik«)«, *Croatica christiana periodica*, god. 24, br. 46, Zagreb, 2000., str. 171–184. Berislav JANDRIĆ, »Tisak totalitarne komunističke vlasti u Hrvatskoj u pripremi montiranog procesa nadbiskupu Alojziju Stepincu (1946)«, *Croatica christiana periodica*, god. 25, br. 47, Zagreb, 2001., str. 246–257. »Brojnost i vremenski intenzitet objavljenih članaka imaju obilježja sustavne kampanje, sa karakterističnim epitetima prema Katoličkoj crkvi i nadbiskupu Stepincu, primjerice, „leglo izdaje“, „protunarodno djelovanje“, „zločinačka družina“, „poraz razbojničke Stepinčeve politike“ (...), a onda uhićenjem nadbiskupa Stepinca intencije

5. listopada 1946. godine na sudu ističe upravo dnevnu štampu »koja dane i dane ocrnjuje dr. Stepinca«¹⁹. Za trajanja glavne rasprave obavljeno je 30. IX. 1946. godine posebno izdanje pod naslovom *1000 Lojzekovih grijeha*, gdje se nadbiskupa Stepinca stavljalo u posve podrugljiv i vulgaran kontekst. Štoviše, s takvim vizualnim uradcima utjecalo se na šire mase, namećući isključivo politički obojana mišljenja i stavove kroz poruke karikatura.²⁰ Riječ je o velikom broju karikatura koje se mogu preuzeti iz ondašnjeg tiska (posebice satiričkog lista *Kerempuh*), a koje treba kao i svaki drugi izvor podvrgnuti analitičkim postupcima i naposljetku povezati s drugim izvorima znanja.

Učenici karikaturi ponajprije pristupaju opisom pripadajućih elemenata (osobe, iskrivljavanje fizičkog izgleda, preuveličavanje, izrugivanje, tekst, raznovrsni detalji). Također iščitavaju stavove autora te kakvu reakciju autor želi postići kod publike. Naposljetku stavljaju je u pripadajući kontekst s obzirom na vrijeme objave, njezine poruke, društveno političke okolnosti i događaj na koji se reflektira.²¹

Karikature objavljene 22. rujna 1946. i 29. rujna 1946. na naslovnoj stranici *Kerempuha*.²²

postaju sve izrazitije, poput onih iz Slobodne Dalmacije od 22. IX. 1946. g. (dakle, osam dana prije početka glavne rasprave) kada se eksplicitno navodi kako „izdaja i zločini karakteriziraju djelovanje nadbiskupa Stepinca, a stroga, al pravedna i zaslužena kazna treba da dođe kao osuda naroda“. I naposljetku dobivaju svoj kumulativni epilog Titovom izjavom „Mi smo uhapsili Stepinca i uhapsiti ćemo svakog onog, koji se odupre sadašnjem stanju bez obzira da li će nekome biti pravo ili ne“, a koju je izrekao pred predstavnicima studentske omladine stranih zemalja 25. IX. 1946. g. u Beogradu (dakle, pet dana prije početka suđenja Stepincu).“ (...) Ciljevi takve promidžbe pokazuju beskrupuloznu borbu za pridobivanje narodnih masa, i nametanje percepcije iz koje se stvaralo kolektivno ozračje neizbježnosti sukoba sa Crkvom.« Mladenko DOMAZET, »Spomen na suđenje nadbiskupu Stepincu«, *Glas Koncila*, br. 41(2312), 14. X. 2018., str. 30–31.

¹⁹ Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, *Dokumenti obrane II.*, str. 135–220. (Završna riječ branitelja dr. Ive Politea).

²⁰ Usp. Robin HARRIS, *Stepinac njegov život*, str. 259–260. Također kroz rugalice, primjerice objavljenoj u srpnju 1946. (br. 43) u tjedniku *Kerempuh* Nadbiskup je prikazan kao »pljačkaš naroda koji kliče 'Zlato je moja moć!', pa na koncu 'Betežen Lojzek pod tronom leži, / Betegu mu nema leka, / Na koncu Miserere vse brenči, / Na dušu mu lucifer čeka«.

²¹ Usp. Robert STRADLING, *Nastava europske povijesti*, str. 118–122. »U sustavu informiranja i propagande najautoritativnija institucija je 'agitprop', koji kroz unutarnju komunikaciju – od saveznog do republičkih odnosno kotarskih odjeljenja' – prenosi upute kako nekom događaju propagandno pristupiti. (...) U središtu 'tvorbe' javnosti u opjeljenju Hrvatskoj i Jugoslaviji stajali su 'agitpropi' – partijska agitacijsko-propagandna odjeljenja, povezana čvrstim hijerarhijskim vezama. U skladu s doktrinarnim postavkama o potrebi 'unošenja svijesti u mase' sfera javnosti oblikovana je tako da što djelotvornije posluži svojoj svrsi: sustav utjecanja na mase veoma je širok i dobro organiziran i uključuje uz partijski aparat i masovne političke organizacije, različita stručna udruženja, republičko i lokalno novinstvo, specijaliziranu informativnu državnu službu. Vlast ovdje ne zanemaruje javnost, nego je neutralizira i oblikuje kroz sustav propagande. Uspostavljajući vladavinu nad javnosti, mediji ispunjavaju svoju osnovnu zadaću – mobilizaciju javnosti za potporu mjerama vlasti«, Katarina SPEHNJAK, »Vlast i javnost u Hrvatskoj 1945. – 1952.«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 32, br. 3, Zagreb, 2000., str. 507–508, 513.

²² Karikature s opisom <https://www.glas-koncila.hr/uz-spomendan-hrvatskoga-mucenika-bl-alozija-stepinca-nadbiskup-stepinac-na-udaru-karikatura/> (zadnje posjećeno 20. prosinca 2021.). Karikatura objavljena 22. rujna 1946. na naslovnici. »Stepinac prikazan kako upravlja lutkarskim kazalištem, a iz sjene čitavim procesom rukovode ustaški dužnosnici Erih Lisak i Ante Moškov. Stepinac upravlja svojim tajnikom Ivanom Šalićem, kojega se optuživalo za blagoslov križarske zastave u kapelici u Nadbiskupiji, i opatom Modestom Martinčićem, kojega se teretilo da je u dogovoru s ustaškim vlastima u zadnjim danima NDH zakopao kontroverzno »ustaško zlato« u franjevačkom samostanu na Kaptolu. Svemu tomu dodatan efekt pridaje lik Petrice Kerempuha koji, aludirajući na Stepinca, komentira: »Slabo će se provesti ovaj majstor zakulisne igre! Karikatura objavljena 29. rujna 1946. na naslovnoj stranici *Kerempuha* prikazuje Stepinca kako, dok u pozadini sve promatraju Ante Pavelić i nacistički vojni dužnosnik, postrojava svećenike odjevene u svećane bijele halje s kapama njemačke i ustaške vojske na glavi te im daje upute: »Vi ćete dvojica diviziji Tiger, a vi, opet, velečasni, ponesite naš blagoslov Vražjoj diviziji«.

Karikature objavljene 22. rujna 1946. i 29. rujna 1946. na naslovnoj stranici *Kerempuha*

Primjeri pitanja za učenike

- Opišite likove koji su prikazani u karikaturi. Kako su odjeveni? Što rade? Tko su oni? Kakav je odnos među njima?
- Jesu li likovi prikazani realistično ili su pretjerani? Ako su pretjerani, na koji su način pretjerani?
- Na koji se događaj ona odnosi? Što znaš o tom događaju i ljudima koji su prikazani na karikaturi?
- Što govori tekst pod slikom? Je li on humorističan, ironičan ili pogrdan? Ako jest, na koji način?
- Izdvoji rugalice, etiketiranja i epitete pridodane nadbiskupu Stepincu (izravne ili prikri-vene)!
- Koji je stav autora prema nadbiskupu Stepincu? Je li pozitivan ili negativan? Što sugeri-ira?
- Gdje je objavljena karikatura? Komu je karikatura namijenjena?²³

²³ Usp. Robert STRADLING, *Nastava europske povijesti*, str. 118-122. Kao podloga korišten je obrazac koji je za tu temu proširen u analizi i interpretaciji karikatura. Odnosno, Stradling polazi didaktičke vrijednosti karikatura u nastavi povijesti pruža uvid u razmišljanja ljudi u tome vremenu, rezimiraju i sažimaju određeno pitanje, njihovo značenje se treba izvući iz slika te ih treba interpretirati i povezati s drugim izvorima znanja.

Primjer iščitavanja pozadinskog konteksta karikature

Vjesnik, 16. IX. 1946., br. 430

Objasni koju poruku autor sugerira ovom karikaturom s obzirom na to da je u *Vjesniku* objavljena 16. IX. 1946. godine! Poveži je s aktualnim suđenjem protiv Lisaka, Šalića i ostalih. Koliko ona korespondira s namjerama javnog tužitelja Jakova Blaževića?

b) Novinski članci

Očekivani ishodi: Učenici će analizirati novinski članak koji je objavljen neposredno prije uhićenja nadbiskupa Stepinca. Učenici će analizirati novinski članak objavljen za vrijeme suđenja protiv nadbiskupa Stepinca.

Ondašnji poratni mediji redovito su davali mnogo prostora nadbiskupu Stepincu i Katoličkoj crkvi, ali s negativnim konotacijama. Pored sadržaja bila je važna oprema članka, ključne riječi, vizualni prilozi kao i pripadajući akcenti kroz naslov i podnaslov članka. Stoga učenici trebaju člancima kritički pristupiti, odnosno uočavati elemente pristranosti, navijačke agende, simbole, ideje u svrhu pridobivanja javnog mišljenja, nametanje konteksta u kojem se provlači nadbiskup Stepinac, opsega članka, selektivnog pristupa, jasnoće poruke, korištenja fraza, ironije, iskrivljavanja informacija, višekratnog ponavljanja, prešućivanja ili predimenzioniranja...²⁴

---

²⁴ Usp. Berislav JANDRIĆ, »Državno-partijska priprema javnosti«, str. 171–184.

Primjeri novinskih članaka za analizu

- »Jedan dio katoličkog klera pomagao je sve ustaške zločince, pa i ubijanje djece. Nadbiskup Stepinac izručio je partizansku djecu potpornoj ustanovi Karitas časnim sestrama – ustaškinjama« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 9. I. 1946.)
- »Prekinute su niti prljavog protunarodnog posla zagrebačkog nadbiskupa« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 19. IX. 1946.)
- »Neka nadbiskup Stepinac zajedno s episkopatom promijeni stav, pa će takav stav uticati i na svećenstvo« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 15. IX. 1946.)
- »Stepinac je kriv za mnoga ubistva, koja su počinjena nad našim narodom« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 23. IX. 1946.)
- »Stepinac je htio da se ponovno prolijeva krv naroda« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 25. IX. 1946.).
- »Javni tužilac NR Hrvatske Jakov Blažević podnio je Vrhovnom sudu NR Hrvatske optužnicu protiv dra Alojzija Stepinca« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 1. X. 1946.)
- »Optuženi Stepinac nastoji da se brani tamo gdje mu se čini da bi se mogao opravdati, a pred nepobitnim argumentima suda, pritiješnjen činjenicama svojih zločina uskraćuje odgovor« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 2. X. 1946.)
- »Širom zemlje narod izriče svoju zahvalnost Javnom tužioštvu i Vrhovnom sudu Hrvatske zbog stavljanja pred sud Alojzija Stepinca« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 2. X. 1946.)
- »U brzojavima i pismima upućenim Javnom tužiocu Hrvatske narod traži strogu kaznu za neprijatelje naše zemlje na čelu s Alojzijem Stepincem« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 3. X. 1946.)
- »Narodni svećenici Dalmacije oštro su osudili zločinačku djelatnost Stepinca i protunarodnog dijela klera« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 5. X. 1946.)
- »Oštra kazna za Alojzija Stepinca – to je želja koju naš narod izražava u velikom broju pisama i brzojava Javnom tužiocu Hrvatske« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 5. X. 1946.)
- »U ime naroda Vijeće Vrhovnog suda NR Hrvatske donijelo je pravednu presudu Lisaku Stepincu i družini« (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 12. X. 1946.)²⁵

---

²⁵ *Isto.*

Primjer aktivnosti za učenike

Vjesnik, 6. IX. 1946. broj 430

Naslov članka: Uloga nadbiskupa Stepinca u zločinačkoj aktivnosti jednog dijela klera u Hrvatskoj

»Svim našim narodima poznata je povezanost i aktivno sudjelovanje protunarodnog klera u fašističkim-terorističkim grupicama na teritoriju naše nove narodne države. To je u stvari karakterističan i logičan nastavak onog puta, kojim je taj dio klera krenuo tokom okupacije. Krvava ruka najogavnijeg ustaškog zločinca Eriha Lisaka pruža se prema onom dijelu Kaptola i onim osobama katoličkog klera koje ga dočekuju srdačno, koje traže tu ruku, koje vole tog zločinca, koje ga zaštićuju i čuvaju kao svoju najveću nadu i uzdanicu. Član terorističke organizacije i tajnik nadbiskupa Ivan Šalić uzalud pokušava u svojoj obrani pokazati kako je njemu susret sa Lisakom bio neugodan. Tekom procesa nepobitno je utvrđeno da on radi na istom prljavom poslu i to zato jer on isto tako voli i cijeni terorističke i zločinačke grupice „križara“ kao Lisak, i da on u Lisaku, tom najsvirepijem ustaškom „rasu“, tom pokrovitelju odmazde i šefu obavještajne službe, tom nečovjeku i krvniku, koji odgovara za svoja nebrojena i nečuvena zločinstva, da on u njemu gleda čovjeka vrlo podesnog i zgodnog za pojačanje terorističke djelatnosti. To ne znači ništa drugo, nego da optuženi Šalić, a to uostalom pokazuje i cijelo njegovo djelovanje, ide za istim ciljem, radi na istom djelu, da je to plan Lisaka i plan Šalića i plan čitavog tog protunarodnog dijela klera. Zato oni zajedno sjede na optuženičkoj klupi, zato je njihova krivica zajednička. Sve je to jedna organizacija, koja ima iste ciljeve, i koja se služi istim terorističkim sredstvima.

Ako se uvidi (a to nije teško vidjeti) da Lisak i taj dio klera radi na istim zadacima i da su sve to isti ubojice, krvnici i teroristi najgore vrsti, onda se nužno nameće pitanje, zašto je taj dio klera i sada i poslije oslobođenja naše zemlje ostao na tim pozicijama, zašto se tako upravo sada aktivizirao, zašto je pojačao svoju aktivnost. I tko je krivac takovog stanja.

Kroz nesebične i herojske napore naših naroda, kroz jačanje naše nove države, rasla je sve više mržnja ovih protunarodnih elemenata, na ono što smo stvorili i što stvaramo. Jedan dio katoličkog klera i to najviše onih iz vrhova, mrzeći sve što je narodno, mrzeći svaki naš novi uspjeh i novu pobjedu, na liniji svoje prijašnje protunarodne rabote, aktivirao se danas poslije velikih naših uspjeha na svim poljima, više nego ikada. Tko je glavni inicijator i glavni podstrekač takvog djela klera i tko nosi glavnu krivicu, da se on i danas nalazi na otvoreno protunarodnim i neprijateljskim pozicijama.

Prije svega, ovaj proces je ponovno oborio lažnu tvrdnju (koja je bila vrlo dobro poznata svim narodima Jugoslavije i koju su zločinci emigranti i ostali neprijatelji naroda, željeli tendenciozno i zlonamjerno ubaciti da se kod nas progoni vjera i crkva, šta više, ovaj je proces pokazao, da ti teroristi i organizatori t.zv. „križari“ da ti samozvani „branioci vjere“ u sviri rade direktno protiv crkve i stalno onemogućavaju uspostavljanje normalnih odnosa između crkve i države.

Sa strane najodgovornijih i najviših naših državnika više puta je jasno i nedvoumno naglašen stav narodnih vlasti prema pitanju crkve i njenih odnosa s državom. Maršal Tito rekao je već 2 lipnja 1945. u razgovoru s delegacijom visokog katoličkog svećenstva: „Ja bih želio da katolička crkva u Hrvatskoj sada, kad imamo sve uslove tu, da ima više samostalnosti. To bih želio, to je osnovno pitanje koje bi mi željeli riješiti, a sva ostala pitanja

to su sekundarna pitanja, koja će se lako riješiti. Ja sa svoje strane stavljam ovo na srce. To je moja misao koju dijele mnogi moji saradnici. U svojoj izjavi 16. prosinca 1946. dr. Vladimir Bakarić predsjednik vlade NR Hrvatske rekao je govoreći o sredjivanju odnosa između crkve i države između ostaloga „Samo od toga, kako će crkva tom poslu pristupiti, sa koliko energije i sa koliko iskrenosti, o tome ovisi daljnji dobar i pravilan razvoj tih odnosa. Prema tome svaka odgovornost, za nepovoljan razvoj tih odnosa, pada isključivo na više crkvene redove. Maršal Tito je naglasio, da će nova narodna vlast pomoći crkvu čak i materijalno, ako se promijeni stav nekih svećenika i ako se ne oстане na protunarodnim pozicijama.

Sve to znači da su naše narodne vlasti i naša nova država želili dobre odnose sa crkvom i da su joj u svakom pogledu izlazili u susret. Pokazalo se međutim, da je loše odnose stalno priželjkivao i stalno nad njima radio jedan dio protunarodnog klera. Po liniji svoje zločinačke i terorističke djelatnosti, po liniji dojučerašnje saradnje s okupatorom, oni su željeli krivicu svaliti na naše narodne vlasti i svoj protunarodni posao sakriti ispod plašta neke „obrane crkve“.

Vrhovi katoličke crkve – to su do sada sa manje ili više sustezanja priznali svi optuženi svećenici – najodgovorniji su za takav rad. Konkretnije predočeno, za taj rad najodgovorniji je nadbiskup Stepinac, do koga vode sve niti, do koga dolaze zločinci iz inozemstva, koji piše i daje publicirati zlonamjerne i lažne okružnice i pisma, koji znade da se u kapelici posvećuju križarske zastave, koji potpomaže protunarodne svećenike koji šalju oružje križarima, i progoni narodne koji se ne žele pomiriti s njegovom „politikom“, koji svoj dvor pretvara u „tabor“ i „glavni stožer“ svih zločinačkih akcija na području Narodne Republike Hrvatske i koji postaje tako centralna figura čitave te aktivnosti s najvećom i najodgovornijom ulogom. Nije slučajno, da rutinirani terorista Lisak dolazi baš Stepincu. Nije slučajna biskupska poslanica prije oslobođenja, u kojoj se najpogrdnijim riječima blati narodno-oslobodilačka borba. Nije slučajna „diplomatska“ aktivnost na Kaptolu pred slomom „NDH“ i nije slučajno Pavelić baš Stepincu ponudio vlast. Isto tako nije slučajno da se na Kaptolu poslije oslobođenja sastaju i dogovaraju najkrupniji teroristi i organizatori zločina, da se hvataju veze i priželjkuje intervencija stranih trupa. To je smišljen plan, to je proračunat plan i to je generalna linija preuzvišenog gospodina nadbiskupa.

Nitko nam o tome ne može bolje govoriti, nego sami svećenici, koji su potpali pod tu Stepinčevu propagandu i bili sitnije ili krupnije figure te njegove zločinačke igre. Na procesu u Varaždinu, kao i na procesu u Zagrebu najbolje i najjasnije se utvrdila uloga tog vrhovnog poglavara katoličke crkve u Hrvatskoj. Nakon dugog izmotavanja organizator terorista optuženi Šalić, kao krupnija i važnija figura te čitave zločinačke aktivnosti, priznaje: „Neka stav promijeni episkopat, neka stav promijeni nadbiskup Stepinac, pa će biti promjene stava i kod nižeg klera“. Optuženi Marić govorio je još jasnije i otvorenije. On je iznio da se Stepinac ne bavi crkvenim već sasvim drugim poslovima. Stepinac se bavi – rekao je on – ilegalnom protunarodnom djelatnošću i on je kriv za mnoga zločinstva što su ih učinili svećenici. Optuženi Marić na koncu otvoreno priznaje, da time Stepinac direktno radi protiv interesa crkve u Hrvatskoj.

To su utvrdjene činjenice. To su iskazi samih svećenika. Nikakova prljava propaganda nije više u stanju da borbu protiv tih terorista, borbu protiv ostataka fašizma prikaže borbom

protiv crkve. Uzalud se pod tim plaštom željelo zavaravati i naše narode i inozemstvo. Nepobitno je utvrđeno, da je baš rad tih terorističkih svećenika uslovljen stavom kojeg inspirira i nalaže nadbiskup Stepinac.

Krvava zlodjela križarskih bandi nemaju nikakove veze sa obranom crkve. To znade vrlo dobro i inspirator i glavni krivac te protunarodne djelatnosti, gospodin nadbiskup. No njemu nije do interesa crkve, on radi na sasvim drugim planovima. Ali trebao bi da znade da su danas ti svi planovi bezuslovno osudjeni na propast i da oni ne predstavljaju i ne znače ništa drugo nego posljednje trzaje propalih političara i terorista na izdisaju. D. G.«²⁶

Primjeri aktivnosti za učenike

- Na koji se sudski proces članak referira?
- Tko je autor članka? Koja je svrha članka? Što prejudicira s obzirom da je objavljen 16. IX. 1946. godine? Postoje li u članku dokazi pristranosti ili iskrivljenja?
- Što se u novinskom članku pripisuje nadbiskupu Stepincu? S kojim argumentima?
- Na koji susret tekst aludira kada povezuje nadbiskupova tajnika Ivana Šalića i ustaškog pukovnika Eriha Lisaka?
- Koja je razlika između protunarodnog i narodnog klera s pozicija komunističkog režima u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ)? Koje su to protunarodne pozicije o kojima Josip Broz Tito govori?
- Raspravi Titovu rečenicu: »Ja bih želio da katolička crkva u Hrvatskoj sada, kad imamo sve uslove tu, da ima više samostalnosti. To bih želio, to je osnovno pitanje koje bi mi željeli riješiti, a sva ostala pitanja to su sekundarna pitanja, koja će se lako riješiti.« Što mislite o kakvoj se samostalnosti Crkve ovdje radi? Zašto bi sva ostala pitanja bila sekundarna?
- Navedi negativne izričaje i epitete kojima se autor koristi u novinskom članku za nadbiskupa Stepinca i Katoličku crkvu.²⁷
- Tko su »teroristi i organizatori t.zv. „križari“ – samozvani branioci vjere« koji se navode u članku?
- Kakva je bila uloga članka u oblikovanju javnog mnijenja? Kakav je položaj medija u totalitarnim režimima? Koliko su oni slobodni i neovisni u kreiranju uredničke politike?
- Istakni nepoznate dijelove u tekstu koje ne možeš razjasniti i za koje trebaš pomoć nastavnika.

²⁶ *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 16. IX. 1946., br. 430.

²⁷ Usp. Berislav JANDRIĆ, »Državno-partijska priprema javnosti«, str. 171–184. Epiteti u novinama protiv Katoličke crkve i nadbiskupa Stepinca: »propovjedači nacionalne mržnje, leglo izdaje, organizatori pokolja, klevetničke i provokatorske biskupske poslanice, šverceri, pomagači ustaških zločina«.

Primjeri istraživačkih pitanja

- Pogledaj film »Stepinac pred narodnim sudom« (Jadran film, r. Fedor Hanžeković, 1947., 30 min). Je li u njemu prepoznaješ elemente propagande? Objasni to primjerima iz filma.
- Pročitaj knjigu *Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima* (Zagreb, 1946.) u redakciji Milana Stanića. Pronađi što je izostavljeno i prešućeno sa sudskog procesa protiv nadbiskupa Stepinca. Što misliš zašto se na taj način manipulira s informacijama?
- U kakvom je položaju Katolička crkva u poratnoj komunističkoj Jugoslaviji? Provjeri tvrdnju u kojoj članak negira progon Crkve i vjere! Potvrdi ili odbaci takve tvrdnje, s obrazloženjem!
- Pronađi *biskupsku poslanicu* prije oslobođenja (koju spominje članak). Prosudi što bi bilo sporno za novu vlast u toj poslanici.
- Razmisli na koga je to montirano suđenje sve utjecalo. Je li ono moglo imati posljedice na vjerski život u FNRJ?

c) Brzjavni podrške tužiteljstvu tijekom suđenja nadbiskupu Stepincu

Uhićenjem nadbiskupa Stepinca i u vrijeme održavanja glavne rasprave organizirali su se prosvjedi, sakupljale peticije, slani brzjavni podrške tužiteljstvu, tiskali plakati, ispisivali grafiti... S obzirom na to da su mnogi brzjavni podrške tužiteljstvu objavljeni u tadašnjim novinama, također se uzimaju u razmatranje, posebice zbog atmosfere koja se stvarala u javnom prostoru neposredno prije i tijekom suđenja. Zapravo, brzjavni su stvarali dojam široke podrške tužiteljstvu s karakterističnim sadržajem i negativnim konotacijama protiv nadbiskupa Stepinca, koje je također potrebno sadržajno analizirati. Donosimo pet takvih brzjava, i to prosvjetnih radnika sindikalista, dobrovoljnih radnika na izgradnji ceste Gjurmanec – Pregrada, radnika Metalne industrije Hrvatske, Narodne fronte HRSS (Hrvatske republikanske seljačke stranke), NOH-a (Narodne omladine Hrvatske) i AFŽ-a (Antifašističke fronte žena) sela Lobora, Markuš Brega i Vojnovca i Narodne fronte Brača, a koje se također može problematizirati u načinu prikupljanja potpisa, širini podrške kao i sudbine onih koji bi odbili potpisati takve peticije u totalitarnom sustavu.²⁸

---

²⁸ U rujnu i listopadu 1946. godine objavljene su raznovrsne podrške tužiteljstvu, primjerice, poljoprivredni radnici i namještenici Iloka, udruženje penzionera u Ivancu, narod sela Belaja (kotar Duga Resa), antifašistkinje kotara Zagreb i Karlovca, radnici grada Varaždina, radnici i namještenici tvornice »Cetina« Omiš... (*Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 3. X. 1946., br. 444), predstavnici Narodne omladine kotara Sušak, narod kotara Vrbovec i Okučana, članovi sindikalne podružnice prosvjetnih radnika Split, radnici i namještenici Državne tvornice trgovačkih knjiga »Crvena zvijezda« Zagreb, radnici i namještenici oblasne bolnice Split, delegati NF grada Šibenika, Savez brijačkih, vlasuljarskih i higijenskih radnika Zagreb... Brzjav Oblasne konferencije NF Hrvatske za Dalmaciju koji je upućen Javnom tužitelju Hrvatske »pozdravlja se privodjenje pred sud dra Alojzija Stepinca koji se potpuno stavio u službu ustaša i okupatora. Za takvog izdajicu, narod Dalmacije traži najoštriju kaznu«, *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 5. X. 1946., br. 446.

»Mi prosvjetni radnici sindikalisti, najenergičnije zahtijevamo najstrožu kaznu za klerofašiste na čelu sa Stepincem, jer su oni nepomirljivi protivnici našeg narodnog jedinstva, slobode i blagostanja.«

»Dobrovoljni radnici na izgradnji ceste Gjurmanec – Pregrada također pozdravljaju odluku Javnog tužništva o lišenju slobode i stavljanju pred narodni sud Alojzija Stepinca. Oni traže pravednu kaznu za organizatora terorističkih grupa koji je podsticanjem na klanje i pljačku našeg naroda, htio našim narodima nametnuti novo ropstvo, oduzeti mu vlast iz ruke i predati ga ustaškim zlikovcima.«²⁹

»Vrhovni sud NR Hrvatske primio je brzojav radnika Metalne industrije Hrvatske u kome se izriče zahvalnost povodom hapšenja Alojzija Stepinca i traži najstroža kazna za njegova nedjela prema našem narodu, koji se nije dao zavesti farizejskim obećanjima ovog izdajnika.«³⁰

»Na sastanku Narodnog fronta HRSS, NOH-a i AFŽ sela Lobora, Markuš Brega i Vojnovca, narod je uputio brzojav u kojem izražava svoje veliko zadovoljstvo radi stavljanja na optuženičku klupu dra Stepinca, rukovodioca terorističkih družina.«³¹

»Vrhovnom sudu NR Hrvatske Visoki crkveni dostojanstvenici Alojzije Stepinac i podređeni mu suradnici, podstrekači i rušitelji tekovina narodno-oslobodilačke borbe, upotrijebivši autoritet crkve i vjerskih obreda organizirali su zloglasne ustaške terorističke bande, htijući na taj način ugroziti slobodu, mir i rad našega naroda. Zato mi delegati sakupljeni na kotarskoj konferenciji Narodnog fronta Brač tražimo najstrožu kaznu za ustaško-klerofašističke zlikovce i njihove saradnike, jer to traže kosti i krv naših palih drugova.«³²

Primjeri aktivnosti za učenike

- U kojim izrazima prepoznajete jezik propagande?
- Što je zajedničko, a što različito ovim brzojavima?
- Zašto šalju podršku javnom tužitelju? Što žele s time postići?
- Je li u njima prepoznajte ideološku komponentu? Obrazložite!
- Kakvu kaznu traže protiv nadbiskupa Stepinca i kojim argumentima je opravdavaju?
- Zašto je vlastima toliko važno pridobivanje javnosti i dobivanje njihove podrške u suđenju protiv nadbiskupa Stepinca? Koja mišljenja i stavove nameću brzojavi? Koliko su takve poruke uvjerljive čitatelju? Objasni što je *indoktrinacija*!

²⁹ *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 2. X. 1946., br. 443. »Širom zemlje narod izriče svoju zahvalnost Javnom tužništvu i Vrhovnom sudu Hrvatske zbog stavljanja pred sud Alojzija Stepinca.«

³⁰ *Isto*, 3. X. 1946., br. 444. »U brzojavima i pismima upućenim Javnom tužiocu Hrvatske narod traži strogu kaznu za neprijatelje naše zemlje na čelu sa Alojzijem Stepincem«

³¹ *Isto*, 5. X. 1946., br. 446. »Oštra kazna za Alojzija Stepinca – to je želja koju naš narod izražava u velikom broju pisama i brzojava Javnom tužiocu Hrvatske.«

³² *Isto*, 10. X. 1946., br. 450. »Narod kotara Brač traži od Vrhovnog suda kaznu za ustaško-klerofašističke zločince.«

Primjeri istraživačkih pitanja

- Koja je bila uloga Agitpropa u FNRJ (Odjeljenje za agitaciju i propagandu)?
- Pronađi plakate iz tog vremena koji su bili protiv nadbiskupa Stepinca! Izdvoji njihove poruke, promidžbene slogane, vizualni oblik, ekspresivnost boja, sugestivnost, emocionalni učinak, reprezentativnost, vrstu tipografije, simbole, dimenzije...

4. Koncept usporedbe i sučeljavanja

Ishod učenja: Učenici će sučeliti pozicije tužiteljstva i obrane tijekom montiranog suđenja protiv nadbiskupa Stepinca.

Nastavnik upoznaje učenike s optužnicom protiv nadbiskupa Stepinca kroz njezinih pet točaka: »suradnja s talijanskim i njemačkim okupatorom tijekom rata i za suradnju s ustaškim režimom NDH, nasilno katoličenje pravoslavaca, za vojni vikarijat, za pomaganje ustaškog režima do sloma u svibnju 1945. g. i za neprijateljsku propagandu (nakon 8. svibnja 1945.) kvalificiranu kao kleveta narodne vlasti«³³.

Učenici će prvu točku optužnice (suradnja s talijanskim i njemačkim okupatorom tijekom rata i za suradnju s ustaškim režimom NDH) usporediti s obranom odvjetnika nadbiskupa Stepinca. Odnosno, iznijet će poziciju suprotstavljanja kroz argumentaciju, utemeljenost, referentnost...³⁴ Nadalje, učenici radom u grupama izdvajaju iz priložene dokumentacije (M. Štambuk-Škaljčić, *Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca*) primjere Stepinčeva suprotstavljanja dehumanizaciji ljudskog života u okviru NDH, tj. Nadbiskupovu zauzetost za pomoć ugroženima, uhapšenima ili osuđenima na smrtnu kaznu. Na razini očekivanih rezultata učenici će navesti iz kojih dokumenata preuzimaju određene podatke s kronološkom oznakom, izvući pripadajući kontekst i svrstati ga u tematske pretince (po grupi), odnosno kroz različita područja nadbiskupova djelovanja (primjerice: intervencije, protesti, zauzimanja, propovijedi i dr.). Širenjem konteksta dobiva se sveobuhvatnija slika djelovanja nadbiskupa Stepinca u okviru Nezavisne Države Hrvatske kao i adekvatnija izoštrjenost glede vidljivosti tih povijesnih zbivanja po pitanju pripisivanja »suradnje sa ustaškim režimom« u odnosu na dokumente iz dokaznog postupka. S napomenom kako dokumenti priloženi sudu od strane Stepinčevih odvjetnika dr. Politea i dr. Katičića imaju visoku razinu vjerodostojnosti.³⁵

Primjeri aktivnosti za učenike

- 1) Sučeljavanje prve točke optužnice protiv nadbiskupa Stepinca s pozicijama obrane tijekom montiranog sudskog procesa. Neka od pitanja mogu biti:

---

³³ Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, *Dokumenti obrane I.*, str. 45.

³⁴ U ovom slučaju uzeta je samo prva točka optužnice kao pristup sučeljavanja različitih perspektiva između tužioca i obrane. Ograničenje na jednu točku optužnice vezano je ponajprije uz mogućnosti nastavnog vremena, naravno, mogu se izabrati na taj način i druge točke optužnice.

³⁵ Događaje na koje se odnose Nadbiskupove intervencije i zauzimanja izdvajamo iz dokumenata Politeove odvjetničke kancelarije, a koji su ujedno priloženi sudskom postupku 1946. godine.

- Na kojim se dokumentima (dokaznim materijalima) temelji optužnica u prvoj točki?
- U čemu smatrate da su Stepinčevi odvjetnici pobili (ili nisu) dijelove prve točke optužnice? Obrazložite!
- Prosudi kakav je odnos između nadbiskupa Stepinca i poglavnika Pavelića, kako iz perspektive optužnice, tako iz perspektive obrane!
- Istakni koji su najsnažniji argumenti koje optužnica iznosi po pitanju suradnje s ustaškim režimom! Objasni na primjerima!
- Zašto optužnica nadbiskupa Stepinca optužuje za pisanje katoličkog tiska u širem smislu? Na čemu temelji svoje optužbe?
- Kako se obrana suprotstavila prvoj točki optužnice protiv nadbiskupa Stepinca? Iznesi ključne argumente! Možeš li odvagati *za* ili *protiv* iznesene argumentacije.
- Komentiraj izjavu odvjetnika dr. Ive Politea: »Moji dokazi imaju prikazati što je dr. Stepinac radio, jer se ne pita što je tko drugi radio, nego što je Stepinac radio.«

2) Navedi izravna zauzimanja i protivljenja nadbiskupa Stepinca u okviru NDH, primjerice:

- zauzimanje za ljude različite vjere i narodnosti ili političkih uvjerenja čiji je život bio ugrožen i izložen smrtnom opasnošću (Židova, Roma, Srba, Hrvata, Slovenaca...) ³⁶
- za pomilovanje ljudi osuđenih na smrtnu kaznu ³⁷
- zauzimanje za pomoć i zbrinjavanje ugrožene i napuštene djece ³⁸
- protivljenje zbog hapšenja ljudi „jer su pravoslavne vjere“ ³⁹
- protivljenje zbog pokolja Srba u Glini (14. V. 1941.) ⁴⁰
- protivljenje zbog iseljenja pučanstva s Korduna (26. V. 1942.) ⁴¹
- osuđivanje postojanja logora Jasenovac (Dopis nadbiskupa Stepinca broj / 43/Pr; upućen 24. veljače 1943. poglavniku Paveliću) ⁴²

³⁶ Usp. Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, *Dokumenti obrane II.*, »Nadbiskupov prosvjed upućen 7. ožujka 1942. ministru unutarnjih poslova Andriji Artukoviću o postupcima prema Židovima, dopis nadbiskupov, upućen Paveliću dne 8. III. 1943. povodom namjeranih ponovnih progona Židova. Nadbiskup uzima u zaštitu Židove, pravoslavne i sve progone, Pismo je upućeno Anti Paveliću 21. srpnja 1941.«, str. 135–220.

³⁷ Usp. *Isto*. Molbe nadbiskupa Stepinca za pomilovanje osuđenika na smrt (Jovanovića, Bonačića, Krunića, Ilića, Bukovca) upućene 30. ožujka 1945. generalu Sabljaku i 2. travnja 1945. poglavniku Paveliću, str. 135–220.

³⁸ Usp. *Isto*. Pismom ministru unutarnjih poslova, nadbiskup Stepinac se pridružuje molbi židovske bogoštovne općine u Zagrebu da se izda odobrenje za preseljenje 30 židovske djece u Tursku.

³⁹ Usp. *Isto*. Molba nadbiskupa Stepinca upućena 25. siječnja 1944. upravitelju redarstva Zagreba, Josipu Vragoviću, kako bi se sedam zatočenika pravoslavne vjere pustilo na slobodu, str. 135–220.

⁴⁰ Usp. *Isto*, str. 264.

⁴¹ Usp. *Isto*.

⁴² Usp. *Isto*. Dopis nadbiskupa Stepinca broj/43/Pr; upućen 24. veljače 1943. poglavniku Paveliću, u kojem osuđuje postojanje logora Jasenovac. Pri skeniranju nije se obuhvatila numeracija stranica, zbog čega se uzima članak u ukupnom opsegu sa specifikacijom dokumenta i njegovim nadnevkom, str. 135–220.

– zauzimanje do pojedinačne razine s imenom i prezimenom, naime, dokumentirane su brojne ljudske sudbine za koje je intervenirao nadbiskup Stepinac. Tako, primjerice, za gornjokarlovačkog episkopa Savu Trlajića (29. XII. 1941.), Viktora Ružića (2. VII. 1942.),⁴³ Miomira Krstića (13. X. 1942.), dr. Branka Guščića (11. III. 1943.),⁴⁴ Svetožara Jankovića (22. I. 1944.),⁴⁵ dr. Rikarda Hauptfelda (16. V. 1944.),⁴⁶ Ivana Furlana (9. X. 1944.),⁴⁷ dr. Milivoja Gavrančića (7. XI. 1944.) i brojne druge.⁴⁸

3) Navedi neuspješne intervencije nadbiskupa Stepinca kod ustaških vlasti, primjerice:

- za ing. Zvonka Kavurića, koji je »uhićen radi komunističke djelatnosti«,⁴⁹
- odbijena je nadbiskupova molba za pomilovanjem 54 hrvatska časnika upućena Paveliću (8. kolovoza 1944.),⁵⁰
- nadbiskupovo obraćanje Paveliću (24. II. 1943.) iz kojeg je razvidna njegova nemoć kada Stepinac navodi: »Ja se već mjesecima trudim da doznam sudbinu svojih sedam svećenika, koji su odvedeni u Jasenovac. Sve je do sada bilo uzalud.«⁵¹
- nadbiskup bezuspješno traži pomilovanje jedanaestorice osuđenika na smrt (21. VIII. 1944.)⁵² - dobiva negativan odgovor za oslobođenje Vladimira Ubla (28. XII. 1944.)⁵³

4) Navedi propovijedi u kojima je nadbiskup Stepinac javno istupao protiv primjene rasiističkih zakona u NDH-a.

U ovom slučaju referentne su nadbiskupove propovijedi, poput one izrečene nekoliko mjeseci nakon uspostave NDH 26. X. 1941. godine u kojoj osuđuje »bezbožne teorije i ideologije, koje su zatrovale svijet mržnjom i postale pokretalom ljudskih čina« te opominje na pogibelj licemjerne laike i svećenike »koji se diče katoličkim imenom, da ne

---

⁴³ *Isto.* Pismo nadbiskupa Stepinca upućeno 2. srpnja 1942. kardinalu Montiniju o dr. Rajku Gjermanoviću i dr. Viktoru Ružiću.

⁴⁴ *Isto.* Bilješka nadbiskupovog tajnika o intervenciji za dr. Branka Guščića 1943. godine.

⁴⁵ *Isto.* Molba nadbiskupa Stepinca upućena 25. siječnja 1944. upravitelju redarstva Zagreba, Josipu Vragoviću, kako bi se sedam zatočenika pravoslavne vjere pustilo na slobodu.

⁴⁶ *Isto.* Nadbiskupova intervencija ministru unutarnjih poslova Mladenu Lorkoviću (upućena 18. travnja 1944.) za puštanje na slobodu dr. Rikarda Hauptfelda i odgovor iz Ureda ministra broj UMT 295/44 od 16. svibnja 1944.

⁴⁷ *Isto.* Bilješka nadbiskupovog tajnika o molbi za zatvorenika Ivana Furlana 9. listopada 1944. g.

⁴⁸ *Isto.* Nadbiskupova molba za oslobađanje dr. Milivoja Gavrančića, upućena 7. studenoga 1944. Andriji Artukoviću.

⁴⁹ *Isto.* Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola broj 180/Pr od 24. lipnja 1944. kojim se upućuje molba Zvonka Kavurića ravnatelju Odjela za javnu sigurnost RAVSIGUR-a Milutinu Jurčiću i negativan odgovor Glavnog ravnateljstva broj 38136-B/I-3 od 7. kolovoza 1944. g.

⁵⁰ *Isto.* Molbe nadbiskupa Stepinca upućene poglavniku Paveliću (8. kolovoza 1944.) i zapovjedniku grada Zagreba Adolfo Sabljaku (9. kolovoza), u kojima se zalaže za pomilovanje 54 hrvatskih časnika, dočasnika i vojnika, te službena zabilješka o tome nadbiskupovog tajnika Stjepana Lackovića.

⁵¹ *Isto.* Dopis nadbiskupa Stepinca broj/43/Pr; upućen 24. veljače 1943. poglavniku Paveliću, u kojem osuđuje postojanje logora Jasenovac.

⁵² *Isto.* str. 267.

⁵³ *Isto.* Negativan odgovor Poglavnikovog vojnog ureda broj 1718/44-Taj od 7. veljače 1945. na nadbiskupovu intervenciju za Vladimira Ubla, str. 156.

rečem čak i duhovnim pozivom, postanu žrtva strasti, mržnje i zaborava na zakon, koji je najljepša karakteristika kršćanstva, zakon ljubavi»,⁵⁴ nadalje 25. X. 1942. godine ističe u propovijedi: »Svi narodi i rase potječu od Boga ... Svaki narod i rasa, kako se danas odrazuju na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. (...) Ne može se istrijebiti sa lica zemlje Cigane ili Židove, jer ih se smatra inferiornom rasom«,⁵⁵ ili kada 7. XI. 1943. godine osuđuje rasizam i sve mjere koje diraju u osnovna ljudska prava, itd. Samim time, Nadbiskup je određen prema segregaciji i zločinima te javno iznosi svoje mišljenje s jasnim porukama, a među kojima je zasigurno najsnažnije odjeknula propovijed 31. X. 1943. godine u kojoj naglašava: »Katolička crkva ne poznaje rase gospodara i rase robova; ona poznaje samo Božje stvorove«⁵⁶, što je bio ujedno otvoren iskaz protivljenja rasističkoj ideologiji.

Učenici se upućuju na formiranje vlastitih stavova i mišljenja u odnosu na povijesne izvore, Primjerice, je li riječ o izoliranom ili jednokratnom postupanju, ili konstantnim nastojanjima s kronološkim rasponom od 1941. do 1945. godine? Je li se Stepinac zauzimao za ljude različite nacionalnosti, vjere i političkih uvjerenja? Učenici analiziraju Nadbiskupove poruke u pripadajućem kontekstu. Učenici pronalaze postoje li reakcije ustaške strane prema nadbiskupu Stepincu.

Zaključna razredna rasprava (smjernice za rad)

Uz kumulativno savladavanje prethodnih znanja, učenici će se usmjeriti na daljnje širenje zadane teme, i to kroz problemska pitanja otvaranjem novih vidika u odnosu na kompleksnost teme, što uključuje proširen razgovor, donošenje vlastitih presudbi i argumentiranih zaključaka.

- Zašto je nametnutu službenu »istinu« o Stepincu bilo opasno preispitivati u Jugoslaviji? Koje tipove i oblike izvođenja cenzure poznaješ po pitanju nadbiskupa Stepinca?⁵⁷
- Što misliš o nepopustljivom stavu nadbiskupa Stepinca prema prijedlogu vlasti da se Katolička crkva u Hrvatskoj odvoji od Svete Stolice i stvori jedna »nacionalna« Crkva. Obrazloži!
- Kakav je bio odnos komunista prema religiji i utjecaju Crkve među narodom?
- Što misliš o uvriježenoj tezi da nadbiskup Stepinac nije dovoljno učinio temeljem dosadašnjeg uvida u temu? Obrazloži!

⁵⁴ *Isto*. Propovijed nadbiskupa Stepinca na blagdan Krista Kralja 26. X. 1941. g. u zagrebačkoj katedrali str. 221–312.

⁵⁵ *Isto*. Propovijed nadbiskupa Stepinca na blagdan Krista Kralja 25. X. 1942. g.

⁵⁶ *Isto*. Propovijed na završetku procesije u Zagrebu 31. X. 1943. g.; R. HARRIS, *Stepinac njegov život i vrijeme*, str. 127–129.

⁵⁷ Službenu »istinu« o Stepincu bilo je opasno preispitivati, uostalom, još sredinom osamdesetih godina kod partijskih krugova Saveza komunista Hrvatske (SKH) zastupa se stajalište o suštinskoj neprihvatljivosti »bilo kakve rasprave o Stepincu jer bi to značilo raspravu o revoluciji«. Također su nestajali brojni dokumenti sa suđenja, kao i oni iz dosjea Uprave državne bezbjednosti (UDB-e), zatim Nadbiskupov liječnički list iz Lepoglave. Također su izostavljani i prešućivani govori Stepinčevih odvjetnika i svjedoka.

- Komentiraj izjavu nadbiskupa Stepinca, koji je već u istražnom postupku naglasio kako bi njegova obrana bila beskorisna i bespredmetna. Koji argumenti idu u prilog takvoj tvrdnji, ili je osporavaju? Zašto Nadbiskup ima takav stav prema komunističkom sudu i ishodu suđenja protiv njega?
- Na temelju dostupnih povijesnih izvora što možeš zaključiti o djelovanju nadbiskupa Alojzija Stepinca za vrijeme Drugoga svjetskog rata u okviru NDH?
- Zašto se pojavljuju različite interpretacije o nadbiskupu Stepincu? Čime su one motivirane i pokrijepljene?
- Kako bi prokomentirao izjavu nekadašnjeg javnog tužioca Jakova Blaževića »da je Stepinac bio imalo elastičniji, nije trebalo procesa« izrečenu 1985. godine?

Primjeri istraživačkih pitanja

- Pronađi Presudu Sudbenog vijeća Vrhovnog suda donesenu 11. listopada 1946. godine.
- Pronađi Presudu Županijskog suda u Zagrebu (22. srpnja 2016.) u kojoj je prihvaćena revizija i poništena je *Presuda Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu od 11. listopada 1946., broj Stup. 6/1946.*, po kojoj se dr. Alojzije Stepinac ima smatrati neosuđivanom i nevinom osobom. Kakvo je njezino obrazloženje?
- Usporedi sličnosti i razlike montiranog suđenja protiv nadbiskupa Stepinca i onih prema kardinalu Josefu Beranu (praškom nadbiskupu) i kardinalu Josefu Mindszentyju (mađarskom primasu i ostrogonskom nadbiskupu) 1949. godine.
- Pronađi Rezoluciju Odbora za vanjsku politiku izglasanu u američkom Senatu, kojom se od SAD-a zahtijeva da u Ujedinjenim narodima traži Stepinčevo oslobođenje, ili sličnu rezoluciju koju je donio i Predstavnički dom.
- Istraži odnose zagrebačkog nadbiskupa dr. Miroslava Freibergera i njegova tajnika Emila Schwartza s nadbiskupom Stepincem tijekom rata.
- Istraži stavove srpske historiografije, odnosno njihova tumačenja suđenja protiv nadbiskupa Stepinca.

Zaključak

Montirano suđenje protiv nadbiskupa Stepinca odvijalo se pod strogo kontroliranim uvjetima i okvirima redukcionizma Stepinčeve obrane. Zapravo, kratkoća obračunavanja s nadbiskupom Stepincem na sudu (od 30. IX. do 11. X. 1946.) postaje proporcionalna brzini odvijanja kroz neravnomjerne odnose koji su išli u prilog tužiteljstvu, i to, pred ciljanom publikom.

Intencija rada polazi od predmetnog Kurikuluma nastavnog predmeta Povijesti (2019.), odnosno, mogućnosti kreiranja vlastite izborne teme s domenom Društvo te konceptima (kronologije, kauzalnosti, kontinuiteta i promjena, prostora, perspektiva te usporedbi i

sučeljavanja). Obradom montiranog suđenja protiv nadbiskupa Stepinca učenici se upoznaju se s kronologijom zbivanja i njezinom problematizacijom u kauzalnom suodnosu s pripadajućim promjenama, prostorom i ozračjem u kojemu se odvijalo suđenje, zatim paralelnom režimskom promidžbom i načinom prikazivanja Stepinca u javnim sredstvima informiranja, i naposljetku, s optužnicom i dokumentima koji su prikupljeni od strane obrane i suprotstavljeni tužiteljstvu.

Izneseni primjeri aktivnog učenja namijenjeni su učenicima četvrtog razreda gimnazije koje nastavnik može izborom aktivnosti uravnotežiti što se tiče zahtjevnosti i vremena u okviru izborne teme. S time da se rješavanje istraživačkih pitanja (po izboru) može zadati kao domaći zadatak.

Primjena takva pristupa podrazumijeva dublju obradu gradiva, njegovo povezivanje, kontekstualiziranje i problematiziranje temeljem kritičkog mišljenja, uz aktivnu ulogu učenika u istraživanju, konstruiranju i prezentiranju znanja. Što će biti popraćeno radom na povijesnim izvorima, korištenjem istraživačkih, analitičkih i interpretativnih vještina, razrednom raspravom i sučeljavanjem mišljenja. Sve zajedno učenicima će omogućiti veće participiranje u spoznajnom procesu i kumulativnom razvijanju znanja, što će nedvojbeno pridonijeti dugoročnijem karakteru usvojenih znanja, umjesto serviranih i zatvorenih znanja na reproduktivnoj razini.

Predložena izborna tema (montirani proces protiv zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca 1946.) također predstavlja dobar primjer dostupnosti povijesnih izvora u PDF-u, historiografske obrađenosti same teme kao i njezine osjetljivosti i kontroverznosti u suvremenom kontekstu. Ponajprije, Sabor Republike Hrvatske 14. veljače 1992. godine donio je Deklaraciju o osudi političkog procesa i presude kardinalu dr. Alojziju Stepincu, a šest godina poslije, papa Ivan Pavao II. proglasio ga je blaženim 1998. godine, da bi Županijski sud u Zagrebu 2016. poništio presudu iz 1946. godine. Konačno, to daje aktualnost njezinoj obradi. Dakle, osim mogućnosti rekonstruiranja samog suđenja, aktivno učenje uvodi nas i u one događaje koji se kauzalno nadovezuju na taj montirani sudski postupak.

SUMMARY

ACTIVE LEARNING ON THE EXAMPLE OF THE STAGED TRIAL AGAINST ZAGREB ARCHBISHOP ALOJZIJE STEPINAC IN 1946

The subject curriculum of history (2019) foresees the independent creation of an optional topic by the teacher, starting from the fact that »students develop basic skills related to asking questions about sources, considering the context, seeing events from different perspectives, questioning points of view and conclusions, and forming opinions based on well-founded assumptions«, within the framework of the related domains, concepts and defined learning outcomes. The proposed election topic refers to the staged trial against Zagreb Archbishop Alojzij Stepinac in 1946, in fact its focus includes the chronology of events from the immediate arrest of Archbishop Stepinac (18 IX), the merging of the court proceedings against the archbishop with those against Lisak, Šalić and others (24 . IX.),

which continued as the tenth day of the main hearing against Archbishop Stepinac (September 30, 1946) with an uneven ratio of time in favor of the prosecution versus the defense for the next eight days, then the closing speeches of the lawyers on October 8, 1946. and finally the sentencing on October 11, 1946.

Processing of the topic is based on examples of active learning on which students will work independently, i.e. acquiring new knowledge based on research, analytical and interpretive skills, and this, working on historical sources (documents, photographs, caricatures, newspaper articles, telegrams supporting the prosecution, etc.), context, perspectives, biases... In short, come to your own conclusions within the given topic and participate in class discussions, which will include the concepts of chronology, causality, space, continuity and change, perspectives and comparisons and confrontations. The presented examples of active learning are intended for the fourth grade of high school, however, planned activities with research questions should be time-balanced through an optional topic.

The subject of the staged trial against Archbishop Stepinac is at the same time a sensitive and controversial topic, which includes a series of later events after the fall of communism and the creation of the Republic of Croatia, which are connected to the staged trial from 1946 (Declaration of the Croatian Parliament on the condemnation of the political process and the verdict of Cardinal Dr. Alojzije Stepinac from 1992, the proclamation of Blessed Archbishop, i.e. Cardinal Alojzije Stepinac by Pope John Paul II in 1998, the annulment of the verdict of the staged trial from 1946 by the Zagreb County Court in 2016 and finally the the beginning of the beatification process for canonization).

KEY WORDS: staged trial, Archbishop Alojzije Stepinac, curriculum of the school subject history from 2019, postwar communist regime.